

Předmluva

O lidech

Předkládaná kniha je psána v množném čísle. „Objevíli jsme“, „našli jsme“, „zdokumentovali jsme“... Pokusím se vysvětlit, proč tomu tak je. Podzemní svět není uzpůsoben pro jednoho člověka. Pod povrch se vždy vydávají dva. Když má vzniknout dobrá fotografie, je také lepší, aby ji tvořili dva lidé. Jeden člověk mnoho nezmůže, ale dva už mohou v podzemí pracovat. Také na shánění informací se podílí celý tým lidí. Jednou jsou to pamětníci, jindy vědci, nebo i amatérští nadšenci. Není tu místo pro jednoho. Jen předmluvu si dovoluji napsat v osobnější rovině, abych mohl lépe poděkovat lidem, kteří odvedli nemalý kus práce na tomto projektu.

Kniha Liberecké podzemí vznikala přibližně rok. Rok trvalo uspořádání materiálu, který jsem s kolegy sbíral mnoho let. Pracoval jsem především s Radkem Janouškem, Jaroslavem Šandou a Petrem Brestovanským.

Radek Janoušek, restaurátor mechanických hracích strojů, má k jakékoliv činnosti, kterou dělá, perfektní muzejní přístup. Je precizní pracovník, ale stejně tak je vždy prvním, kdo se spouští do kanálů, starých stok, šachet a podobných prostor. Podobný je Jaroslav Šanda, se kterým pracuji především na poznávání zahraničních lokalit, z nichž vozíme domů cenný srovnávací materiál. Zažil jsem s ním vyhoštění z Rumunska i krušné chvíle mnoho desítek metrů pod zemí kdesi v Polsku. A Petr Brestovanský? To je chodící učebnice archeologie, člověk, který vnesl už před mnoha lety do výzkumu řád a pořádek a se kterým stále poznávám město Liberec.

S podporou tohoto týmu jsem psal knihu Liberecké podzemí, bez nich by nevznikla. Měl jsem štěstí, že jsem obklopen lidmi, které považuji za nejlepší ve svých oborech. Stále se od nich učím. Ale existují i další vynikající lidé z „podzemní branže“. Petr Holub jako první člověk v historii zpracoval archiválie týkající se dolování v okolí Liberce. S polskými kolegy Swenem a Aškou se už pět let pohybují po polském „undergroundu“ a pěkný kus podzemního světa jsem projel také s kamarádem Aladarem. Širší tým tvoří jeskyňáři z České speleologické společnosti ZO 4-01 Liberec, kteří se na „podzemním dění“ severních Čech podílejí už mnoho desítek let.

Kniha Liberecké podzemí vychází náhodou také na dvě výročí. Je tomu přesně 20 let, co jsem si odbyl své první kroky v podzemí, konkrétně ve stokách a kolektorech pod Libercem, a je tomu 10 let, co jsme s Petrem Brestovanským začali s poctivým výzkumem hornických památek na Ještědském hřbetu.

O podzemí

Podzemí je svět sám pro sebe, jsou to kořeny našeho povrchového světa, je to základ našich všedních úkonů. Podzemní objekty vznikají téměř vždy jako reakce na dění nad nimi. Vzápětí však, jako by do nich někdo vdechl život, si již žijí po svém. Někdy nás straší propady, závaly, jindy nám ukazují historii města, ale i celé země. Jindy nám slouží. Jejich studium nám přináší poznatky z dob, které na povrchu dávno minuly. Stačí porovnat, kolik staveb třeba ze 16. století se dochovalo na povrchu Liberce a kolik se jich skrývá pod ním. Příčiny vzniku podzemí, jeho změny nebo konce jsem se pokusil popsat v jednotlivých kapitolách. Někdy je to spíš spekulativní úvaha než výčet jasných skutečností, ale tak to pod povrchem chodí.

O knize

Knihu jsme rozčlenili na několik hlavních, barevně rozdělených kapitol, ve kterých se skrývají podkapitoly o jednotlivých objektech. Snažili jsme se představit většinu důležitých podzemních staveb Liberce, ale výčet pochopitelně není úplný. Sklepy v okolí náměstí Dr. E. Beneše jsme si kupříkladu schovali pro eventuální druhý díl, stejně tak jsme záměrně vynechali hornickou činnost na katastru Machnína a další podzemní objekty. Věříme, že Liberecké podzemí je první knihou z řady publikací, které zpracujeme. Fotografie doprovázející text mají nestejnou kvalitu. V některých stavbách jsme měli na fotodokumentaci hodiny, jinde opravdu pouhou minutu. I záběry vznikající ve spěchu však mají v tomto případě svou hodnotu. Černobílé fotografie a původní výkresovou dokumentaci poskytl Státní okresní archiv v Liberci a pocházejí ze stavebního úřadu města Liberce převážně z dvacátých a třicátých let 20. stol.

Poděkování

- Řediteli Severočeského muzea v Liberci Mgr. A. Čvančarovi, vedoucímu oddělení dokumentace a informatiky PhDr. Z. Hrabákovi a kolektivu pracovníků za podporu a důvěru. Speciální díky patří archeoložce Mgr. Marcele Staré, se kterou jsem mnoho věcí konzultoval.
- Státnímu okresnímu archivu v Liberci, především ředitelce Mgr. Haně Chocholouškové a Jiřímu Bockovi za podporu v bádání.
- Magistrátu města Liberec, jenž umožnil výzkum pod městskými objekty, který byl, jak doufám, oboustranně prospěšný. Za skvělý přístup k záchraně podzemních objektů a za dlouholetou spolupráci patří velký dík tajemníku JUDr. Marku Řeháčkovi, vedoucímu oddělení krizového řízení Lubomíru Poppovi a Ing. Jaroslavu Čechovi.
- Podniku Severočeské vodovody a kanalizace a jeho řediteli Ing. Ladislavu Švecovi a Pavlovi Vohlídkovi, který byl mým průvodcem po vodo hospodářských záležitostech.
- Nakladatelství Kalendář Liberecka a Pavlu Michalovi, který se pustil do nejistého projektu knihy Liberecké podzemí. Honzovi Prokešovi za korektury a úpravy textu a grafikům Žanetě Křelinové, Veronice Schinkmannové a Ester Vognerové za perfektní práci i vzhled.
- Státnímu podniku Povodí Labe a řediteli jabloneckého závodu Ing. Jaroslavu Jarouškovi a dalším zaměstnancům, kteří se mnou měli v podnikovém archivu trpělivost.
- Firmě Speleo Řehák, Českým Radiokomunikacím, Divadlu F. X. Šaldy, Krajské nemocnici Liberec, Českým drahám, Národnímu památkovému ústavu, územnímu odbornému pracovišti v Liberci a dalším firmám, podnikům a institucím.
- Majitelům všemožných nemovitostí, kteří nám umožnili přístup do podzemních prostor, a tím přispěli ke vzniku některých kapitol, např. o sklepech domu čp. 21 v Lucemburské ulici.
- Velký dík za trpělivost a podporu náleží také mé přítelkyni Kátě.

LIBERECKÉ PODZEMÍ, Ivan Rous

OBSAH

HORNICTVÍ

Nejstarší stopy hornické činnosti	8
-----------------------------------	---

KANALIZACE

Historie kanalizační sítě	22
Jizerský (Baierův) potok	28
Harcovský potok	32
Podještědské liberecké potoky	38
Žumpy a septiky	42

VODOVODY, VODOJEMY A ZÁSOBOVÁNÍ VODOU OBECNĚ

Historie vodovodů v Liberci	46
Vodojemy	56
Traťová štola	62
Náhony	66

KOLEKTORY...

a jejich předchůdci	72
---------------------	----

SILNIČNÍ DOPRAVNÍ PODZEMNÍ STAVBY

SKLEPY

Specifické osudy sklepů	94
-------------------------	----

Sklepy Sokolovského náměstí	102
Sklepy Růžové ulice	112
Radnice	116
Sklep u domu čp. 21 v Lucemburské ulici	122
Liberecké lázně	126
Divadlo F. X. Šaldy	132
Nádražní sklepy	136
Pivovarské sklepy v centru Liberce	140
Sklepy staré radnice a vodní rezervoár	144
Další liberecké sklepy	150

PROTILETECKÉ KRYTY A KRYTY CO

Historie	158
Protiletecký kryt Lucemburská	166
Protiletecký kryt Husova	172
Protiletecký kryt Licolor	178
Protiletecký kryt Liebiegova podniku a kryt CO u vily	182
Protiletecký kryt u továrny Naveta	186
Protiletecký kryt v liberecké nemocnici	188
Protiletecký kryt ve Starém Harcově	192
Protiletecký kryt v železniční stanici Liberec	196
Protiletecký kryt pracovního úřadu	200
Protiletecký kryt v Široké ulici	204

Protiletecký kryt a podzemní dílna v Myslivecké ulici	206
Protiletecký kryt a pozorovatelna „Soukenický dům“	210
Protiletecké kryty neobjevené, tovární, zasypané, zničené...	214
Kryty CO v obytných domech a na sídlištích	220
Kryt CO libereckých tiskáren	222
Protiletecký kryt pianovky	226
JINÉ, NEZAŘADITELNÉ OBJEKTY	
Liberecké letiště	228
Vysílač Ještěd	234
Podzemí u Anenského dvora	238
Typologie podzemních objektů	242
Slovníček termínů	244
Výběr použité literatury	246